

Л. Г. Соляник, к. е. н., доцент, ДВНЗ «Національний гірничий університет», l.g.s@ua.fm

У статті визначено основні тенденції фінансового забезпечення інноваційного розвитку України в умовах глобалізації, оцінено вплив інновацій на економічне зростання країни, виявлено ключові проблеми функціонування діючого фінансового механізму управління інноваціями в контексті соціально-економічного розвитку країни. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо формування й ефективної дії інвестиційно-фінансового механізму з урахуванням світових тенденцій і вітчизняних реалій на основі одночасного використання, адаптивності й гнучкості застосування різних наукових методів, фінансових важелів й інструментів формування й використання інвестиційних ресурсів в країні.

Ключові слова: інноваційна спроможність, механізм фінансування інноваційної діяльності, важелі фінансового регулювання.

Постановка проблеми. Сучасна Україна є надзвичайно відкритою економікою (обсяг зовнішнього боргу станом на початок 2017 р. досяг 45604,6 млн. дол. США, в обсязі боргу частка недержавного сектора становила 76%, більша частина – це позики комерційних банків) та в значній мірі залежить від дії екзогенних факторів, що в короткостроковій перспективі означає її суттєву залежність від зовнішнього попиту, динаміки цін на світових ринках та обсягів зовнішнього фінансування. Наявність коефіцієнта відкритості внутрішнього ринку України з середнім тарифом імпортного мита 4,5% (за даними СОТ), який є нижчим, ніж тарифи більшості країн-торгівельних партнерів України, означає посилення конкуренції для українських виробників не тільки на зовнішніх, але і на внутрішньому ринках. Подальше використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів обумовлюють не конкурентоспроможність української економіки. За таких умов відновлення економічного зростання в Україні вимагає побудови нової моделі економічного розвитку, заснованої на інвестиційних засадах, глибокій інтеграції промислового потенціалу з екологічною та соціальною складовими виробничого процесу. При визначенні стратегії економічного розвитку України необхідно орієнтуватися на поступовий еволюційний тип інноваційного розвитку країни, що передбачає поступально-прогресивне нарощування темпів

науково-технічного прогресу та макроекономічного зростання економіки, враховуючи загальні тенденції світового економічного зростання. Успішна реалізація такої стратегії потребує створення дієвого інвестиційно-фінансового механізму, який би забезпечив перманентне надходження достатніх фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм на всіх стадіях інноваційного процесу, поєднуючи всі можливі джерела фінансування та їх розподіл між стадіями інноваційного процесу в оптимальному співвідношенні.

На жаль, система й механізм державного управління інноваціями, які було створено в результаті численних реформувань, поки що не довели свою ефективність. Тому проблема формування ефективної системи фінансових важелів й інструментів в контексті основних тенденцій й ключових проблем функціонування діючого фінансового механізму управління інноваціями є на сьогодні однією з найактуальніших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним і практичним аспектам інноваційного розвитку країни у нестабільній економічній системі та його фінансового забезпечення присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, як Амоші О.[1], Возняк Г. [2], Гальчинського А.[3], Геєця В.[4], Косової Т.[5] Шумпетера Й.[6] та ін. Аналіз представлених у літературі наукових підходів дозволив зробити висновок, що існують проблеми

щодо створення дієвого механізму фінансування інноваційних програм в умовах нестабільного середовища: бюджетних коштів недостатньо, а господарюючі суб'єкти практично не зацікавлені у дорогих венчурних і довготривалих інноваційних програмах.

Доцільно продовжувати наукові пошуки в теоретичному та практичному напрямках щодо вибору методів, фінансових важелів й інструментів формування й використання інвестиційних ресурсів в країні.

Актуальність і недослідженість вказаних проблем визначили вибір теми даної публікації.

Формулювання мети статті. Метою статті є висвітлення результатів наукового дослідження щодо визначення основних тенденцій та ключових проблем фінансування інноваційного розвитку України в умовах глобалізації, оцінки впливу інновацій на економічне зростання країни, обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування й ефективної дії інвестиційного фінансового механізму з урахуванням світових тенденцій і вітчизняних реалій.

Інформаційну базу дослідження склали дані офіційної звітності Державного комітету статистики України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Світового банку про макроекономічні показники розвитку України та інших держав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова економіка вже не перший рік перебуває у стадії загального гальмування економічного зростання через фактори, зумовлені структурною кризою усього світового господарства. З проявами такої кризи були застосовані фінансові інновації – політика фінансіалізації. Це певним чином загальмувало прояви кризи, але зумовило певну нестабільність. За підсумками 2010–2015 рр. світова економіка так і не вийшла на середньорічні докризові показники. За прогнозами Світового банку, ні в 2017 р., ані в середньостроковий період 2017–2020 рр. економіка світу так і не досягне докризових темпів економічного зростання. Не очікується виходу темпів зростання ВВП на докризовий рівень ані в країнах ЄС-28, ані в Китаї, а темпи зростання економіки США за період 2016–2020 рр. досягнуть рівня 2,4 проти 2,3% у період 2002–2008 рр. Темпи

зростання експорту товарів і послуг у світі в період 2016–2020 рр. прогнозують на рівні 4,2 проти 6,7% у 2002–2008 рр., а в 2016 р. вони дорівнюватимуть прогнозованим темпам зростання ВВП.

Таким чином, зважаючи на ситуацію в економіці світу та очікування на майбутнє, за висновками Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), можна зробити висновки, що стратегія економічного розвитку, яка спиралася на експорт, себе вичерпала. Країни досягнуть кращих результатів, якщо у своїх стратегіях щодо економічного зростання орієнтуватимуться на більш важливу роль підвищення попиту на внутрішньому ринку, зростання заробітної плати, зміцнення державного сектора та на задоволення попиту за рахунок розвитку внутрішнього виробництва в тих видах діяльності, які належать до переробної промисловості. Але слід урахувати, що віддача від них підвищується тільки на основі «технологічної креативності», що з часом посилить і роль експорту.

Розгортання фінансової кризи на тлі структурних деформацій української економіки, пов'язаних з її низькою продуктивністю, високою енергоємністю, технологічною неоднорідністю та відсталістю, переважанням сировинного не диверсифікованого експорту, зумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності реального сектора та ролі інновацій і трансферу технологій у його відродженні.

За даними ЄС, Україна потребує модернізації інфраструктури та адміністративного і судового управління, освітніх установ, промисловості. За оцінками Європейського банку розвитку, її вартість становить близько 100 млрд євро [7]. Експерти з парламенту Німеччини, які вивели такі цифри, звертають увагу, що подібні трансфери на перебудову не можуть бути здійснені за відсутності стійких реформ та конституційних практик. Це обумовлює необхідність опрацювання до найдрібніших деталей і оновлення системи комплексного моніторингу реформ, що повинно стати істотними умовами для надання Україні грошової допомоги [7]. Незважаючи на певний песимізм в оцінках економіки України у 2016р., у нас є суттєво важлива перспектива для зростання

у довгостроковому відношенні. Так, за оцінками, оприлюдненими на Давоському форумі, суттєво зріс інноваційний потенціал України: з 82-го місця вона перемістилась на 52-ге місце у світі. До того ж, за версією Bloomberg, у рейтингу 50 найбільших інноваційних економік світу Україна займає 41-ше місце, хоча програє своїм найближчим сусідам – Польщі, Угорщині, Словенії, Чехії. Водночас суттєво їх випереджає і посідає 5-те місце серед цих же 50 країн за так званим науковим капіталом (Tertiary efficiency) [9]. Якість системи освіти в Україні зросла на 18 пунктів з 72-го на 54-те місце, хоча проблемною залишається професійна підготовка кадрів. За оцінками Всесвітнього економічного форуму, займаючи 10-те місце у світі за відсотком населення з вищою освітою, Україна має порівняно низький рівень підготовки кадрів щодо їх функціональної грамотності, що вимагає першочергово звернути увагу на підготовку кадрів з управління, оскільки наразі у нас значний дефіцит кадрів для виконання таких його ключових функцій, як адміністративна, виконавчо-розподільча, координаційно-комунікативна, контрольна, проєктувально-планувальна, організаційна і мотиваційна.

Слід зазначити, що інноваційна діяль-

ність в Україні набуває особливого значення не тільки у високотехнологічних, а й у традиційних секторах економіки. Охопивши різні аспекти ринкових відносин (виробничі, підприємницькі, соціальні, науково-технічні та маркетингові), інноваційний процес сприяє зростанню промислового виробництва, підвищенню продуктивності праці, залученню нових резервів до виробничої сфери. На жаль, реалії сучасної економічної ситуації в Україні полягають у тому, що на відміну від розвинених країн, які до 85–90% приросту ВВП забезпечують за рахунок так званих «інтенсивних факторів», включаючи інновації, Україна недостатньо використовує свій інноваційний потенціал. Продовжує деградувати ринок науково-технічної продукції внаслідок незначного попиту на інноваційні розробки через низьку платоспроможність вітчизняних споживачів.

Як відомо, головною передумовою впровадження результатів наукового пошуку у реальному секторі і їх комерціалізації є сприятливе середовище для інноваційного розвитку, якість якого в Україні покращується дуже повільно. Складові індексу технологічної готовності України представлено в табл. 1 [10].

Таблиця 1

Складові субіндексу технологічної готовності України

Субіндекс	2014		2015		2016	
	місце	індекс	місце	індекс	місце	індекс
Технологічна готовність (оснащеність новими технологіями)	83	3,4	82	3,5	81	3,6
1.Доступність найсучасніших технологій	92	4,5	96	4,6	80	4,8
2. Використання технологій на рівні підприємства	96	4,4	82	4,6	69	4,8
3.Трансфер прямих іноземних інвестицій та технологій	124	3,8	124	3,8	109	4
4.Користувачі Інтернету	70	33,5	92	23	88	30,6
5.Кількість користувачів високошвидкісного Інтернету	71	4,2	59	8,1	69	7
6. Інтернет-зв'язок	96	2,1	77	2,6	86	9,8

Дані табл. 1 демонструють, що за інноваційними факторами (оснащеністю новими технологіями) у 2016 р. Україна посіла 81 місце у групуванні країн, поліпшивши свій результат на 1 позицію порівняно з попереднім роком. За якістю середовища для

інновацій – 79 місце серед 144 країн (74 у 2015 році) (табл.2). Це зумовлене погіршенням стану щодо спрямування витрат підприємств на НДДКР – 104 місце серед 144 країн, державних закупівель високотехнологічної продукції – 97 місце, якості надання по-

слуг науково-дослідних інститутів – 64 місце і відсутністю кваліфікованих наукових та інженерних кадрів (25 місце), що нівелює зусилля до економічного стимулювання розвитку інновацій і трансферу технологій.

Результати досліджень (рис.1) свідчать про відсутність економічного зв'язку та незначну роль державних закупівель високотехнологічної продукції в забезпеченні інноваційної спроможності України при до-

статньо високій степені залежності (коефіцієнт кореляції – 0,79, коефіцієнт детермінації – 0,63) інноваційної спроможності країни від витрат підприємств на НДДКР. Це підтверджує велику значимість здійснення підприємствами витрат на НДДКР та впровадження ефективного механізму фінансування інноваційних проектів на національному, регіональному та мікро-рівнях.

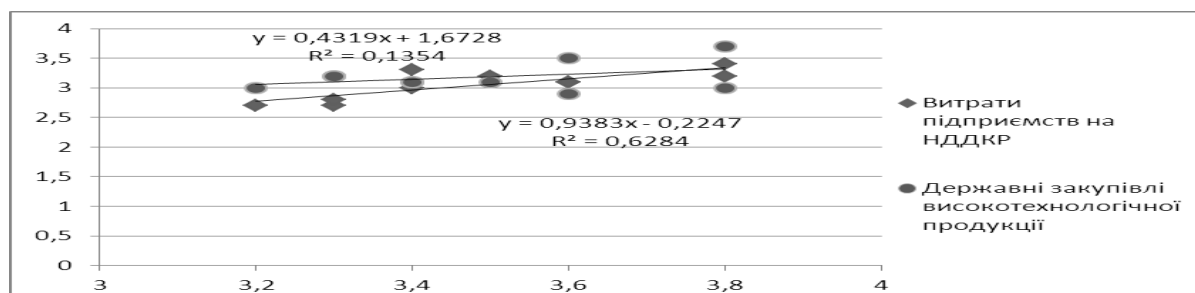

Рис.1. Залежність індексу інноваційної спроможності України від державних закупівель високотехнологічної продукції та витрат підприємств на НДДКР

Інвестиційний процес в Україні в теперішній час не виконує функцію сприяння оновленню виробничої бази на інноваційній основі, результатом реалізації якої мала б стати структурна перебудова національної економіки у напрямі формування виробництв з довгостроковими інноваційними конкурентними перевагами. Про це свідчать дослідження щодо інноваційного шляху розвитку України. За останні роки рівень інноваційної активності промислових під-

приємств суттєво знижується. Так, у 2016 р. інноваційною діяльністю у промисловості України займалося близько 9% від їх загальної кількості, в 2015 р. – 17,3%, а в 2000 р. питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, становила 18% (рис. 2). Для порівняння у США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційних підприємств становить 70–80% від їх загальної кількості.

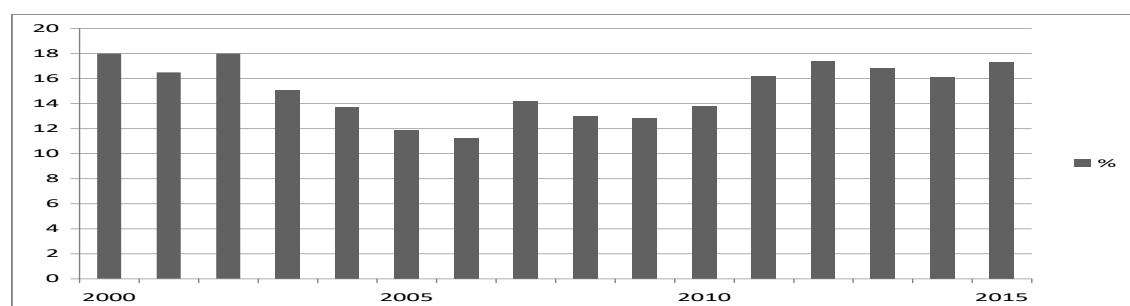

Рис.2. Динаміка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, % (складено за даними [11])

Інноваційні процеси у промисловості мають переважно екстенсивний характер, і нові види продукції освоюються в основному шляхом використання науково-технічних надбань попередніх років. Внаслідок цього частка України у світовому обсязі торгівлі високотехнологічною наукомісткою про-

дукцією залишається дуже незначною – лише 0,1%, що на порядок менше, ніж у Польщі, і на 2 порядки – ніж у Німеччині. Низька інноваційна активність вітчизняних підприємств спричинила зниження обсягів реалізованої інноваційної продукції в промисловості майже у два рази: з 42386,7 млн.

грн. в 2011 р. до 20526,5 млн. грн. у 2016 р. (рис. 3).

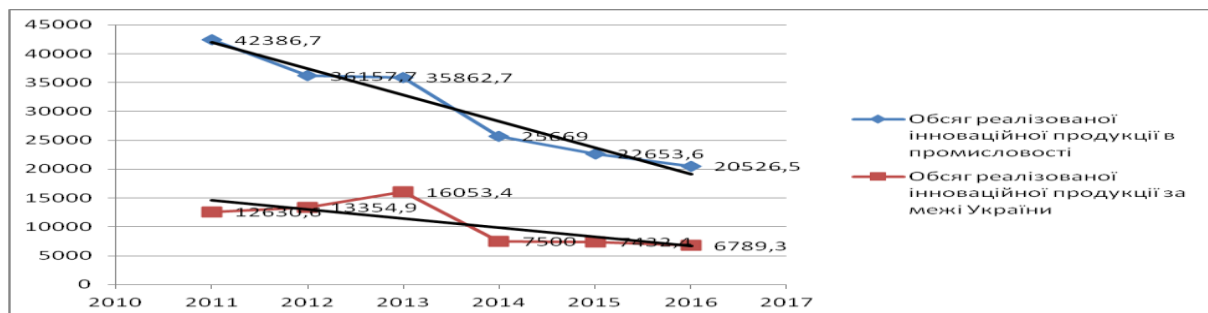

Рис. 3 Обсяги реалізованої інноваційної продукції в промисловості України, млн. грн. (складено за даними [11])

У загальному обсязі реалізованої продукції переробної промисловості частка видів діяльності з високим рівнем технологій у 2013 р. становила лише 3,9%. Значною мірою це є наслідком структурних диспропорцій в інвестиційній діяльності. Так, у 2011–2013 рр. на види економічної діяльності з високим рівнем технологій припадало лише 2,0–3,3% витрат на капітальні інвестиції переробної промисловості, а з низьким – 39,4–

40,6%. Загалом більша частина капітальних інвестицій у цей період надійшла в галузі з низьким і середнім рівнем технологій – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (крім машин і устаткування). Рівень наукоємності виробництва в Україні залишається низьким, а його динаміка в промисловості в останні роки була негативною (табл. 2).

Таблиця 2

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, (%)	14,3	14,6	11,5	10	8,2	10	11,5	10,8	10,7	11,5	12,8
Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	19484	22847	7416	3978	3152	2408	2526	2446	2685	2408	3238
Кількість освоєних нових видів техніки, найменувань, (одиниць)	610	520	710	769	657	786	881	758	641	663	897
Кількість упроваджених нових технологічних процесів, (одиниць)	1421	1142	1482	1727	1808	1145	1419	1647	1893	2043	2510
із них – мало-відходних, ресурсощадних	469	430	606	645	690	424	634	680	753	479	517

Загальна кількість впровадження нових видів технологічних процесів в промисловості України у 2008 р. становила 1482

процеси, а у 2016 р. зросла до 2510 процесів. Обсяги впровадження виробництва інноваційних видів продукції переробної промис-

ловості України у 2016 р. зросли до 3238 найменувань, але це втричі нижче показника 2008 р. (коли було створено 7416 найменувань інноваційної продукції) (рис.4). Отже, результативність інноваційної діяльності в Україні не відповідає вимогам забезпечен-

ня стабільного інноваційного розвитку країни. Водночас використання інноваційних технологій та випуск оновленої продукції у промисловості є передумовою її відродження та підвищення конкурентоспроможності.

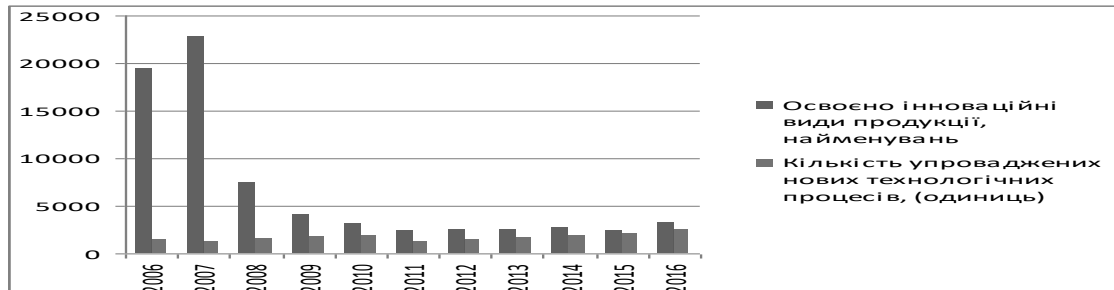

Рис. 4. Впровадження інновацій у промисловості у 2006–2016 рр [11]

Важливою складовою аналізу інноваційної діяльності є дослідження джерел фінансових ресурсів, залучених на інноваційні цілі підприємств. Реалізація євроінтеграційних намірів України стане можливою лише за умови мобілізації та ефективного спрямування значних інвестиційних ресурсів у розбудову промислового комплексу, який має стати рушійною силою економічного зростання в Україні.

Вітчизняні суб'єкти господарювання в умовах невизначеності стикаються з такими серйозними факторами, які перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності: нестача власних коштів, значні витрати на нововведення, недостатній рівень фінансової підтримки держави, високий фінансовий ризик. Слід зазначити, що

розвиток інноваційної діяльності як на рівні підприємства, так і на рівні всієї держави, передбачає створення збалансованої системи фінансування, побудованої на принципах: обґрунтованості та юридичної захищеності прийомів та механізмів; множинності джерел фінансування; адаптивності та гнучкості реакцій системи фінансування на змінні умови зовнішнього середовища з метою максимальної підтримки ефективності.

На сучасному етапі розвитку глобальною тенденцією є зростання витрат на ННТД з метою створення та подальшої комерціалізації наукових знань. Зростають як абсолютні витрати на наукову і науково-технічну діяльність (далі – ННТД, так і відносні – їх питома вага у ВВП (рис.5).

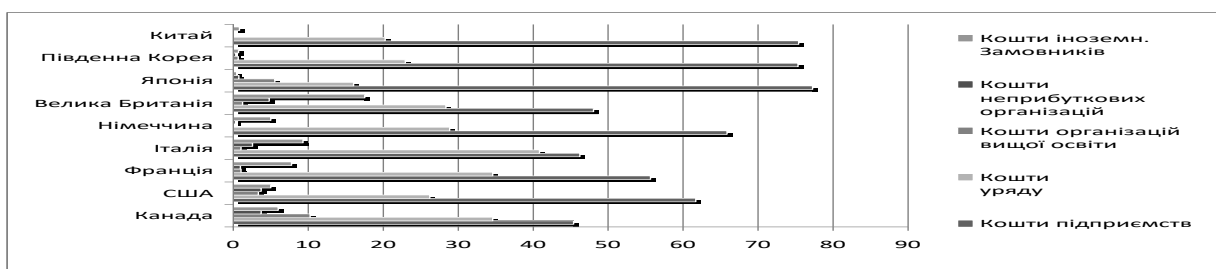

Рис 5. Джерела фінансування ННТД у розвинених країнах у 2014 р., % (розраховано за даними [12])

Так, упродовж 2000–2011 рр. у країнах ОЕСР наукомісткість ВВП зросла з 2,17 до 2,40 %, у країнах ЄС (28) – з 1,74 до 1,98%, у т.ч. ЄС-15 – з 1,85 до 2,13%, у Китаї – більш ніж подвоїлася, збільшившись з 0,90 до 1,98%.

Як свідчать результати досліджень, через ризикованість ННТД для її фінансування використовуються переважно внутрішні джерела – власні кошти підприємств та залучений капітал, що під силу лише потужним великим підприємствам (зокрема

ТНК), які спроможні взяти на себе інвестиційні ризики. Основним джерелом фінансування ННТД у країнах ОЕСР є власні кошти підприємств, на які припадає від 42 до 78% його сукупних обсягів. Для фінансування ННТД використовуються також приватні заощадження, які залучаються через неформальні відносини (капітал так званих «бізнес-ангелів» та «інсайдерів».[13]).

В Україні спостерігається тривала нестача фінансових ресурсів для здійснення й активізації інноваційної активності підпри-

ємств, що гальмує модернізацію виробничого потенціалу промисловості. Так, близько 16,3% підприємств вказують на нестачу фінансових ресурсів як основний чинник, який перешкоджає здійсненню інноваційної діяльності.

Аналізуючи динаміку фінансування інноваційної діяльності протягом 2000–2015 рр., можна зробити висновок, що воно є досить нерівномірним: від активізації та зростання у 2008 та 2011 роках до значного падіння у 2012–2014 рр. (рис.6) [11].

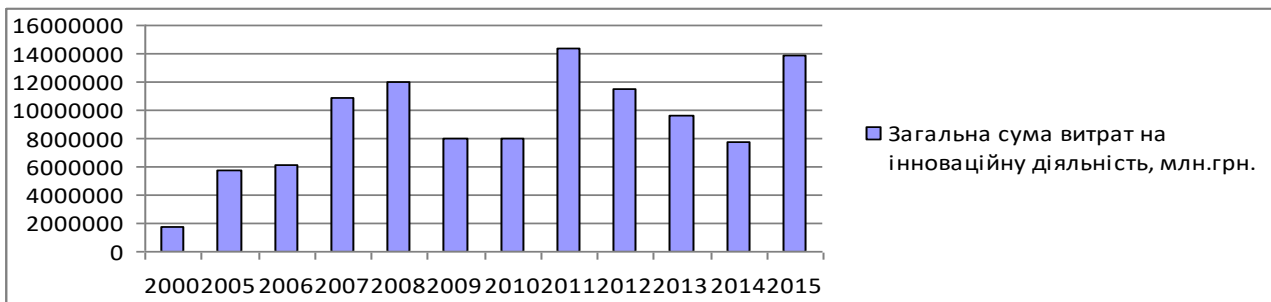

Рис. 6. Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні (розроблено за даними [11])

Ключовими джерелами фінансування інноваційної діяльності є власний капітал підприємств та позичкові кошти, що в цілому відповідає загальносвітовим тенденціям інноваційного фінансування. Але на відміну від розвинених країн світу, визначальними тенденціями фінансового забезпечення інноваційної діяльності є обмеженість власних фінансових ресурсів її суб'єктів та відсутність множинності джерел фінансування, зокрема, в результаті неефективного функ-

ціонування фондового ринку в країні. Для визначення ролі емісійної діяльності підприємств на фондовому ринку в процесі фінансового забезпечення їх інноваційного розвитку з використанням методів математичної статистики встановлено залежність обсягів інвестицій в основний капітал від емісійної активності суб'єктів господарювання, яка характеризується функцією $y = 3,6934x + 140519$ (рис. 7).

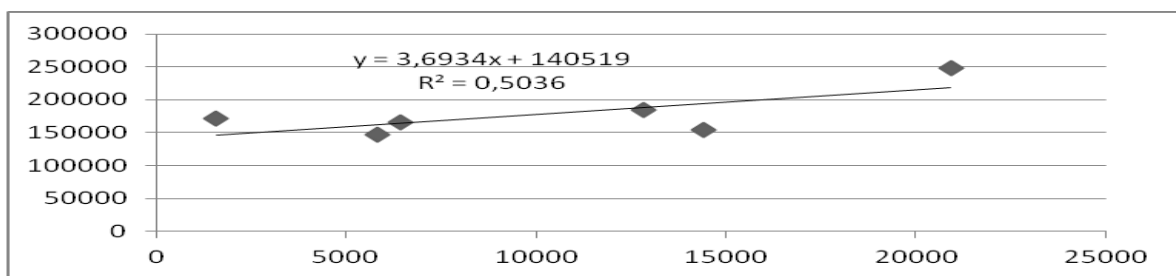

Рис. 7. Залежність обсягів інвестицій в основний капітал від емісійної активності суб'єктів господарювання в Україні за 2011–2016 рр.(розроблено за даними [14])

Низький показник коефіцієнту детермінації (0,5036) регресійної моделі свідчить про те, що емісійна діяльність суб'єктів господарювання щодо випуску акцій не викликає відповідного зростання капітальних ін-

вестицій на підприємствах, тобто залучений капітал не має цільової спрямованості щодо оновлення й модернізації виробництва та не сприяє нарощуванню їх інноваційного потенціалу.

На власні кошти підприємств припадає значна частина сукупного обсягу фінансування інноваційної діяльності підприємств. Упродовж 2000–2015 рр. частка власних

коштів підприємств досягала значень 85–88% (у 2005–2006 рр.), а у 2015 р. їх питома вага становила 97%, що на 17,5% більше, ніж у 2000 р. (рис.8).

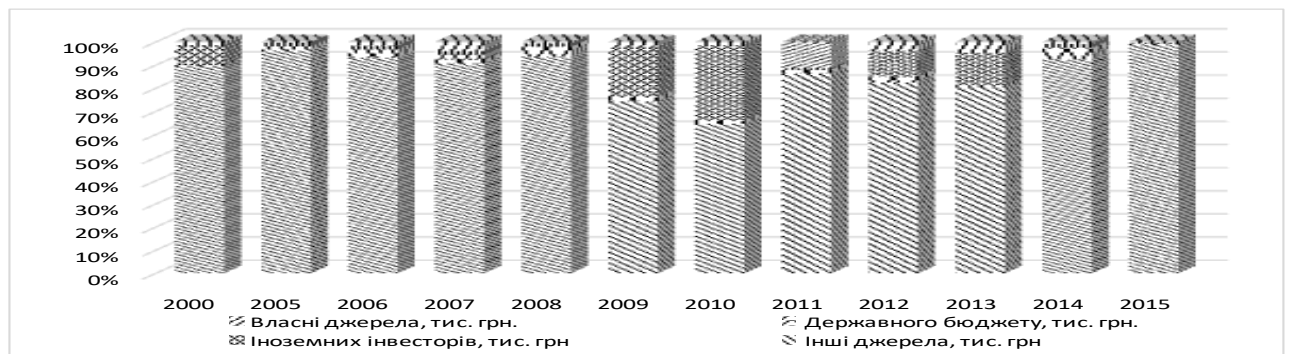

Рис. 8. Розподіл джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні за 2005–2015 рр. (розроблено за даними [7])

Дискретні зміни у витрачання власного капіталу на інновації спричинені нестабільністю фінансового стану виробничих підприємств, яка посилюється внаслідок стагнації промислового виробництва і низької прибутковості діяльності багатьох підпри-

ємств (рис.9). Але слід підкреслити, що у період 2014–2016 рр. відбулось зростання показника рентабельності операційної діяльності у порівнянні з 2009 роком більш, ніж вдвічі, що і сприяло зростанню власного капіталу у промисловості.

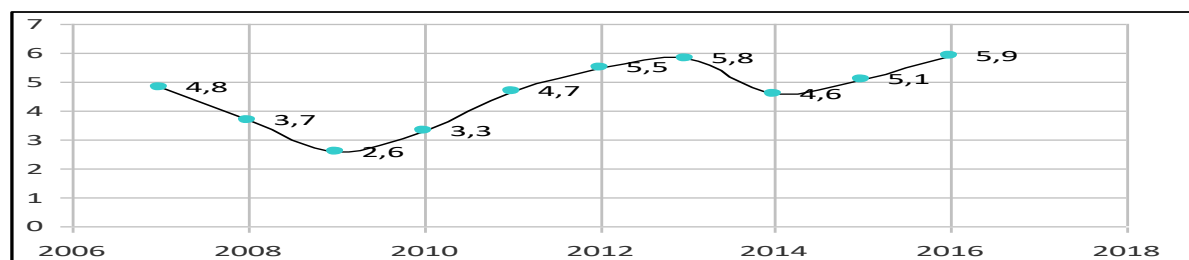

Рис. 9. Динаміка рентабельності операційної діяльності у промисловості в Україні

Враховуючи домінуючу на сучасному етапі розвитку економіки України роль власного капіталу в процесі інноваційного фінансування промислових підприємств, проведемо дослідження залежності рентабельності операційної діяльності промислових підприємств від рівня та характеру їх інноваційного фінансування за період 2000–2015 рр., що сприятиме розробці дієвого механізму управління фінансовими результатами (рис.10).

Виявлено пряму залежність рентабельності операційної діяльності від обсягів фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, що підтверджується високими значеннями множинного коефіцієнту кореляції 0,86 та коефіцієнтом детермінації 0,87, який є характеристикою високої

достовірності досліджуваних тенденцій. При збільшенні обсягів інноваційних витрат на 1% рентабельність операційної діяльності зростає тільки на 0,0066%, що свідчить про неможливість за даного рівня інноваційних витрат здійснити модернізацію та інноваційну розбудову промислового комплексу України в масштабах, які забезпечили б перехід до 5-го та 6-го технологічних укладів з відповідним зростанням прибутковості й конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Недостатність поточного рівня фінансування підтверджується даними про те, що у загальній сумі витрат на виробництво і реалізацію промислової продукції витрати на інноваційну діяльність не перевищували 1,0–1,6% (упродовж 2005–2014 рр.). За таких обсягів фінансування практично

неможливе розширене інноваційно-технологічне відтворення промислового виробництва та здійснення реструктуризації еко-

номіки на основі впровадження науково-технічних досягнень.

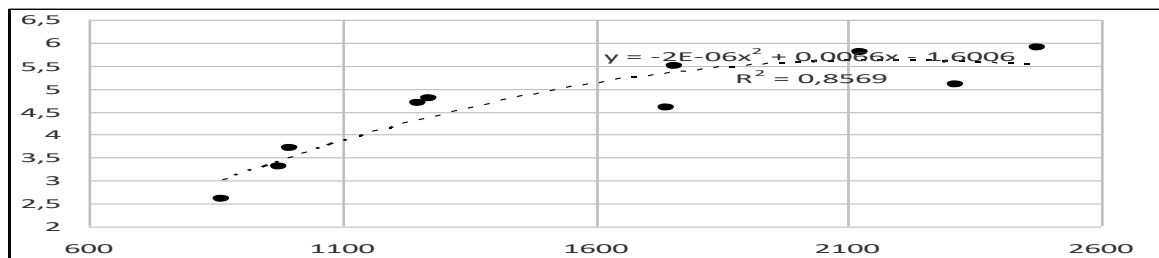

Рис. 10. Залежність рентабельності операційної діяльності промислових підприємств від обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт

Сучасні реалії є такими, що спрямовувати значний обсяг власних коштів на розвиток, зокрема й на інноваційну діяльність, можуть собі дозволити далеко не всі підприємства. Отже, останнім часом в Україні спостерігається тенденція до зменшення частки приватного сектора в забезпеченні витрат на ННТД. Для порівняння зазначимо, що частка інноваційних витрат у сукупній сумі продажів компаній у країнах становить: 3,2% (у Німеччині), 4,5% (у Південній Кореї), 5,8% (у Канаді), 6,7% (у Швеції) [15].

У ринковій економіці інноваційний процес повинен спиратися на конкурентне ринкове середовище, а роль держави полягати у захисті та фінансовій підтримці інноваційно активних підприємств. В Україні державна підтримка інноваційної діяльності здійснюється у різних формах – прямого бюджетного фінансування, сприятливої кредитної, податкової і митної політики, створення спеціалізованих державних (комунальних) інноваційних фінансово-кредитних установ, надання державних гарантій комерційним банкам, які здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів тощо. Пряме фінансування з державного і місцевих бюджетів є досить обмеженим і зазвичай стосується невеликого кола інноваційно активних підприємств (2,0–3,0% від їх загальної кількості), що підтверджують результати досліджень динаміки структури джерел фінансування інноваційної діяльності. Так, питома вага коштів державного бюджету у загальній структурі фінансування інноваційної діяльності в 2015 р. становила 0,5% [11]. Це суттєво нижчий показник, ніж у 2014 р. з питомою вагою бюджетного фі-

нансування 4,5%. Таке значення є недостатнім для стимулювання суб'єктів господарювання в інноваційній сфері і примушує підприємства, які мають інноваційний потенціал, використовувати інші зовнішні джерела для залучення фінансових ресурсів з метою здійснення інноваційної діяльності. Слід зауважити, що навіть ці обмежені кошти не спрямовуються у визначені державою пріоритетні напрями інноваційної діяльності, значна їх частина надається добувним підприємствам, низько технологічним і середньо низько технологічним виробництвам (металургії, хімії). Державне фінансування інноваційної діяльності спрямоване на розвиток автотранспортних засобів, на розвиток комп'ютерної, обчислювальної техніки, хімічної промисловості та розвиток постачання електроенергії, газу. Так, у 2014 р. основна частина коштів державного бюджету була спрямована на розвиток автотранспортних засобів у сумі 334530,5 тис. грн. (97%); у 2015 р. – на підтримку інноваційного розвитку комп'ютерної, обчислювальної техніки (31167,4 тис. грн., 57%), хімічної промисловості (15750,4 тис. грн., 27%) та розвиток постачання електроенергії, газу (7312,7 тис. грн., 13%). [16]. Такий галузевий розподіл коштів консервує існуючу застарілу технологічну структуру виробництва і не сприяє прогресивним структурним зрушенням.

Реалізація комплексного підходу до інноваційної політики потребує доцільності визначення ефективної пропорції розподілу витрат між науковою та інноваційною діяльністю. Як свідчить досвід розвинених країн – ця пропорція становить у середньо-

му 1:10. В Україні в 2015 р. витрати на наукову та інноваційну діяльність співвіднесено як 1:1,4, у 2016 р. – як 1:1,9. Це засвідчує незбалансованість обсягів фінансування між різними етапами інноваційного процесу. Відомо, що для забезпечення пріоритетного науково-технологічного розвитку будь-якого суспільства необхідно виділяти на науку близько 3% від ВВП. З зарубіжного досвіду таких розвинених країн як США і Японія, які фінансують науку на рівні 3% ВВП і вище, з бюджету на цю мету виділяють кошти до 0,5% від ВВП лише на фінансування фундаментальних досліджень. Решта коштів наука одержує від виробничого сектору й бізнесу, будучи невід'ємною складовою інноваційного комплексу: виробництво – наука – освіта – бізнес [16].

Отже, основним завданням державної політики щодо фінансового забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності повинно стати пом'якшення інвестиційних ризиків і надання додаткових стимулів, за умови їх участі у фінансуванні інноваційних проектів власним капіталом з урахуванням етапів інноваційного процесу. Фінансування за ра-

хунок бюджету має бути спрямоване переважно на розвиток фундаментальних досліджень.

Високий ступінь залежності макроекономічної стабільності в Україні від надходження коштів МВФ та країн-донорів і в 2018 р. зумовлюватиме продовження політики подальшого стиснення національної бюджетної і фінансової системи, що триматиме економіку в депресивному стані.

У річному вимірі 2018 року на динаміку зростання вітчизняної економіки майже не впливатимуть інноваційні фактори, оскільки піднесення інвестиційної активності не спостерігатиметься. Через дефіцит коштів бюджету в середньостроковій перспективі можна розраховувати поки що на збільшення випуску насамперед військово-технічної продукції та озброєння, які можуть мати високий рівень інноваційної складової і, крім потреб української армії, задовольнити попит і на зовнішніх ринках.

Як свідчить світовий досвід, підвищення інноваційної активності підприємств неможливо без залучення іноземних інвестицій (табл.3).

Таблиця 3

Обсяги фінансування іноземними інвесторами інноваційної та науково-технічної діяльності в Україні впродовж 2011–2016 рр.

Показники, млн. грн	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг фінансування наукових та науково - технічних. робіт	1001	979	1254,9	1743	2316	2478
Обсяг фінансування інноваційної діяльності	176,2	322	115,4	1513	2411	56,9

Безпосереднє інвестування іноземного капіталу в економіку країни є переважним, ніж надання кредитів, що збільшують зовнішній державний борг країни разом з витратами щодо його обслуговування. За рахунок коштів іноземних інвесторів у 2016 р. профінансовано 56,9 млн грн витрат на інноваційну діяльність (0,4% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності), що на 2354,5 млн. грн. менше від попереднього року (табл.4). При цьому, з країн Європейського Союзу отримано 26670 млн. дол. США (70,1 % загального обсягу). До п'ятірки основних країн-інвесторів, які формують майже 78,4 % загального обсягу прямих інвестицій станом на 01.04.2017 р.,

входять Кіпр (36,5 % загального обсягу інвестування або 9727,1 млн дол. США), Нідерланди (23,3 % або 6207,2 млн. дол. США), Велика Британія (7,5 % або 1999 млн. дол. США), Німеччина (6,2 % або 1665,2 млн дол. США), Франція (4,9 % або 1304,0 млн. дол. США) [17]. Обмеженість потенційних можливостей національних фінансових джерел забезпечення інноваційного процесу зумовлює актуальність пошуку і необхідність залучення іноземних джерел фінансування.

Висновки. Результати досліджень свідчать, що в Україні система фінансування інноваційної діяльності як складовий елемент фінансової політики держави, функці-

онує не ефективно й не сприяє структурній перебудові національної економіки та її переходу на інноваційну модель розвитку. Незважаючи на високу питому вагу власних джерел у загальній сумі фінансування інноваційної діяльності, їх абсолютний обсяг є незначним, що пов'язано із низькою рентабельністю операційної діяльності підприємств реального сектора. Вітчизняні та іноземні інвестори накладають фінансові ресурси в розвиток високих технологій в Україні, зважаючи на високу ризикованість інноваційної діяльності, нестабільну фінансово-політичну ситуацію в країні. Банківський сектор обмежений у ресурсах для здійснення довготермінового кредитування, а рівень державного фінансування інноваційної діяльності є невиправдано низьким з неефективним галузевим розподілом державних коштів, що стримує прогресивні структурні зрушення в економіці.

Механізм фінансування інноваційної діяльності потребує кардинальних змін на основі застосування сучасних бюджетно-податкових, монетарних та інших важелів, які широко застосовують у вітчизняній і зарубіжній практиці (рис.11).

Інвестиційний фінансовий механізм повинен бути спрямований на пошук стабільних інноваційних фінансових ресурсів з використанням різних методів фінансування; формування сприятливого інноваційного клімату; вдосконалення інноваційного підприємництва. Необхідно створити ефективну нормативно-законодавчу базу та дієві економічні стимули щодо активізації інноваційної діяльності, зокрема, за рахунок власних коштів підприємств. Ефективність дії механізму залежить від адекватності його застосування в національній економіці: одночасного використання різних наукових методів, фінансових важелів й інструментів формування й використання інвестиційних ресурсів, адаптивності й гнучкості їх застосування, оптимального співвідношення з урахуванням динамічності змін зовнішнього й внутрішнього середовища суб'єктів господарювання.

Механізм фінансування інноваційної діяльності потребує кардинальних змін на основі застосування сучасних бюджетно-податкових, монетарних та інших важелів, які широко застосовують у вітчизняній і зарубіжній практиці (рис.11).

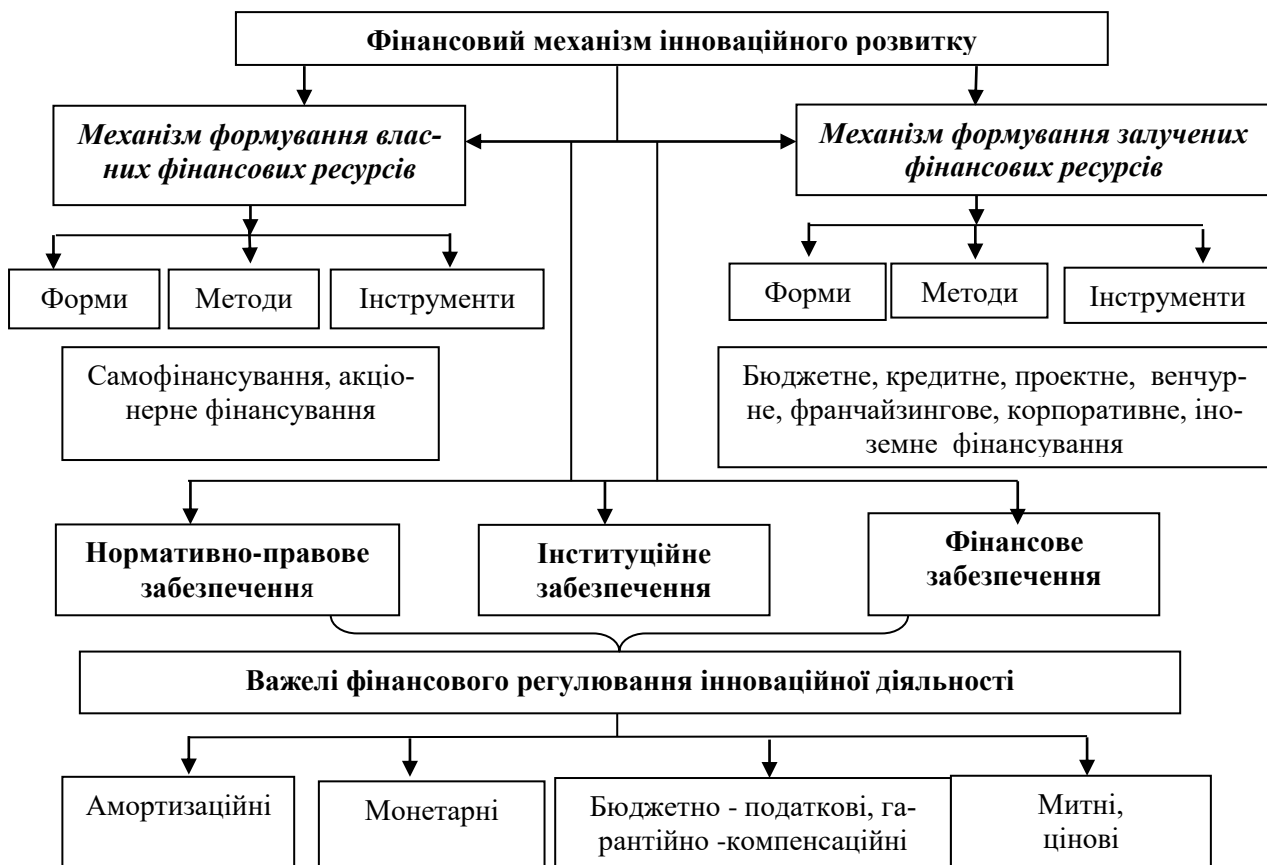

Рис.11. Основні компоненти фінансового механізму інноваційного розвитку

З використанням бюджетно-податкових й гарантійно-компенсаційних важелів фінансового регулювання інноваційної діяльності необхідно змінити підходи до надання бюджетних коштів на виконання науково-дослідних робіт, створивши відповідне інституційне забезпечення (спеціальний фонд) та повну персональну відповідальність за відбір й фінансування національних інноваційних проектів, фундаментальних досліджень.

Важливою складовою процесу стимулювання інноваційної діяльності підприємств повинен стати комплекс стимулюючих заходів податкового характеру на основі використання амортизаційних, цінкових, податкових та грошово-кредитних важелів.

Множинності джерел фінансування можна досягти шляхом забезпечення повноцінного функціонування фінансового ринку та створення спеціалізованих фінансових інститутів, залучення до фінансування інноваційної діяльності досить нетипових для цієї сфери інвесторів, таких, як страхові компанії, недержавні пенсійні фонди тощо, що наблизить розпорядників фінансових ресурсів та інноваційні підприємства один до одного.

Важливим напрямом розвитку системи фінансування інноваційної діяльності в Україні має стати венчурне фінансування за активної підтримки з боку держави. Ефективність його доведена практичним досвідом розвинених країн світу. Розвитку венчурного фінансування сприятиме активне використання монетарних, митних й бюджетно-податкових важелів шляхом надання відповідних преференцій бізнесу за відповідної правової та інформаційної підтримки [4].

Література

1. Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку України : проблеми та рішення / О. І. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28–32.
2. Возняк Г. В. Методичні особливості оцінки ефективності фінансування інноваційних проектів прибутком від основної діяльності / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнецова // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 4 (46). – С. 81–92.
3. Гальчинський А. С. Україна: наука та інноваційний розвиток / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – К. : Знання України,

1997. – 66 с.

4. Геєць В. М. Інноваційна Україна - 2020. Основні положення національної доповіді / В. М. Геєць // Вісник НАН України. – 2015. – № 7. – С. 14–22.

5. Косова Т. Д. Становлення інституціональних інвесторів в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. / Т. Д. Косова. – Донецьк, 2004. – 295 с.

6. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 563 с.

7. Ukraine: Reformen im Land zügig umsetzen [Електронний ресурс] / CDU/CSU Fraktion im Deutscher Bundestag. – Доступний з: https://www.cduscu.de/fhemen/aussen_europe_und_vert_eitigung/Ukraine_vofovmenim_land%20Zuagigumfetzen%20CDU/CSU%20Fvahtion%20im%20Deutschen%20Bundestag, 30.IX.2015

8. These Are the World's Most Innovative Economies [Електронний ресурс] /Bloomberg. – Доступний з: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-01-19/these-are-the-world-s-most-innov>.

9. Calvo G., Reinhart C. Fixing for your life // NBER Working Paper. – 2000. – No 8006.

10. Україна в рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2016. – URL: <http://konkurent.in.ua/news/ukrayina/11238/ukrayina-opustilasya-v-rejtingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-.html>.

11. Статистичні матеріали офіційного сайту Державного комітету статистики України: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Gross domestic expenditure on RD by sector of performance and source of funds [Електронний ресурс] // OECD Stat. – Доступний з: <http://stats.oecd.org/>

13. Hall В. Н., Lerner J. The financing of R&D and innovation [Електронний ресурс] // NBER Working Paper 15325. – Доступний з: <http://www.nber.org/papers/w15325>

14. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nssmc.gov.ua/>

15. Expenditure on innovation by firm size [Електронний ресурс] // Measuring Innovation: A New Perspective – OECD-2010. – Доступний з: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/measuring-innovation/expenditure-on-innovation-by-firm-size-2006_9789264059474-graph5

16. Офіційний веб-сайт Світового банку: [Електронний ресурс]: Режим доступу: URL://<http://web.worldbank.org>

17. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

ФІНАНСОВЫЕ РЫЧАГИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Л. Г. Соляник, к. э. н., доцент, ГВУЗ «Национальный горный университет»

В статье определены основные тенденции финансового обеспечения инновационного развития Украины в условиях глобализации, оценено влияние инноваций на экономический рост страны, выявлены ключевые проблемы функционирования действующего финансового механизма управления инновациями в контексте социально-экономического развития страны. Обоснованы практические рекомендации по формированию и обеспечению эффективного действия инвестиционно-финансового механизма с учетом мировых тенденций и отечественных реалий на основе одновременного использования, адаптивности и гибкости применения различных научных методов, финансовых рычагов и инструментов формирования и использования инвестиционных ресурсов в стране.

Ключевые слова: инновационная способность, механизм финансирования инновационной деятельности, рычаги финансового регулирования.

FINANCIAL LEVERS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

L. H. Solianyuk, Ph. D (Econ.), Ass. Professor, SHEI «National Mining University»

The main tendencies of financial provision of innovative development of Ukraine in the conditions of globalization are defined; the influence of innovations on the country's economic growth is evaluated; the key problems of functioning of the current financial mechanism of innovation management in the context of socio-economic development of the country are identified. Practical recommendations on the formation and effective operation of the investment and financial mechanism in the light of world trends and national realities are grounded on the basis of simultaneous use, adaptability and flexibility of the application of various scientific methods, financial levers and tools for the formation and use of investment resources in the country.

Keywords: innovative capacity, mechanism of financing of innovation activities, levers of financial regulation.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Баранник Л. Б.

Надійшла до редакції 16.01.2018.